

Scutari, Turska, 1855.

(Osjetljivi čitatelji mogu odmah krenuti od Poglavlja prvog.)

Na brdu iznad luke stoji golema četvrtasta zgrada u kojoj su nekoć bile barake turske vojske, no sada je ondje Pakao na zemlji. Vonj nadutih lešina – krava, konja, ljudi – što plutaju u moru nije ništa u usporedbi sa smradom koji se širi unutar te divovske zidane kocke. Na njezinu kamenom podu rame uz rame leže ranjeni, bolesni i umirući muškarci, uglavnom mladi britanski vojnici, mnogi od njih čak i bez slamnjače pod sobom i deke na sebi. U Paklu je razmjerno tiho; tako su duboko očajni, bespomoćni i slabi pacijenti koji u njemu leže da se patnja odvija gotovo bez glasa dok tisuće ljudi umiru od infekcije, gangrene i kolere. Jedan od tih što besvjesno leže i vjerojatno neće preživjeti nadolazeću noć, mladić je od samo dvadeset godina. Pored

njega čuči uplašena djevojka, još mlađa od njega, nevjesta s kojom se vjenčao prije manje od godine i koja je s njime došla na to stravično mjesto. Većina žena došla je s muževima, dopratila pukovnije s dječicom u naručju, jer nije bilo načina da im vojnici pošalju plaću, a kod kuće, odvojene od njih, skapale bi od gladi.

Većina ih svejedno skapava.

Gledajući supruga kako umire, djevojka se priklanja nijemom, drhtavom i uglavnom tihom scutarijskom jadu, jer vidjela je previše smrti; shvaća da bi i sama mogla umrijeti i ne usuđuje se nadati da će novi život koji nosi u tanašnom tijelu preživjeti.

Nešto dalje u odjeljenju, neka žena u bezobličnoj sivoj haljini i s kapicom na glavi ispire sasušen krmelj s očiju drugog vojnika. Otkad su nedavno došle iz Engleske, šačica odlučnih medicinskih sestara uspjela je donekle popraviti stanje u Scutariju. Oribale su prljave podove, okupale prljava tijela, iskuhale pokrivače da se barem djelomično riješe ušiju. Vojnik s inficiranim očima možda će oslijepjeti, ali, s obzirom na to da manje od polovine onih što uđu u Scutari iz njega izađu živi, može se smatrati sretnikom.

“Samo nemoj dirati oči”, govori mu sestra, “znam da ih želiš protrljati, ali dodirom se prenosi prljavština.”

Došetavši se kroz dvanaest kilometara bolničkih odjeljenja,

dolazi još jedna sestra, mršava žena aristokratskog roda koja drži svjetiljku jer počinje padati noć. Njezino ovalno lice zapanjujuće je dražesno, simetrično i blago. Njezina kosa, precizno razdijeljena po sredini, glatka je poput smeđih krila pod čipkastom bijelom kapicom zavezanom ispod brade. Hoda polako, zastaje kod brojnih ležajeva s pacijentima i progovara nježnim glasom punim melodije. “Poslali smo pismo tvojoj majci, Higginse... Ma ništa, nema na čemu. Jesi li danas što jeo, O’Reilly? Dobro. Sutra ću ti nabaviti pokrivač. Walters, koristiš li za to čistu spužvu?” Zastaje na mjestu gdje se sestra brine za muškarca koji gubi vid i daje joj otpust za taj dan: “Dobro. Idi sad u spavaonicu; mrači se.”

Dok sestra odlazi, Dama sa svjetiljkom korača dalje i zastaje na mjestu gdje uzdrhtala djevojka čuči uz onesviještenog muža. Pogleda ga, pa spusti svjetiljku, sjedne i ona na hladni kameni pod, stavi njegove poplavjele bose noge u krilo i počne ih žustro masirati ne bi li ih malko zagrijala.

“Ne mogu mu dati druge utjehe”, govori djevojci, koja šutke i razrogačenih očiju sjedi uza nj. “Sada moraš poći, mila. Možeš se vratiti ujutro.”

Mršava mlada supruga odgovara joj molećivim pogledom bez riječi.

Razumjevši tu molbu, dama joj odvrća: “Znam da želiš

ostati s njime, drago dijete, ali pravila su takva da noću nema žena u odjeljenjima, a ako ih se ne budemo držale, vojska nas može vratiti u kuhinje, ili još gore, u Englesku.” Njezin nježan glas nikad se ne podiže, a njezino lice, iako mršavo, ne odaje umor, zamjerenje ni frustraciju; ostaje anđeoski smireno čak i dok izgovara sljedeće riječi: “Ako se to dogodi, neće biti nikakve njege za nesretnike, čak ni danju. Zato moramo ići. Jesi li razumjela?”

Pretpostavlja da je djevojka čuje i možda misli da je zaista razumije. Mlađa se žena ne miče s mjesta, no u njezinim očima nema otpora, samo teškog umora.

“Dođi.” Pažljivo vrativši muškarčeva stopala na pod, dama uzima svjetiljku i ustaje. “Dođi, otpratit ću te i osvjetliti ti put.” Pruža djevojci ruku, a mlada nevjesta za trenutak poseže za njom i prihvaća topli stisak. Starija žena pomaže joj ustati. Na trenutak njih dvije stoje s rukom u ruci nad tim... moglo bi ga se već nazvati tijelom.

Djevojčine tanke usne triput se otvore prije nego što uspijeva progovoriti, neobično naglo i glasno. “Muž mi je”, bespomoćno iznosi samorazumljivu istinu.

“Znam, draga, ali svejedno ne možeš...”

“Dobar je čovjek”, nastavlja djevojka kao da je nije čula. “Preziva se Tupper. Thomas Tupper. Da ga još netko pamti.”

“Naravno, trebalo bi”, umiruje je Dama sa svjetiljkom. Oni koji prežive Scutari, slavit će utjehu njezina tiha glasa. “Dođite sad sa mnom, gospođo Tupper.”

Poglavlje prvo

“Gospođice Meshle”, rekla je gospođa Tupper dok je uzimala moj prazni tanjur, “ako imate vremena da nešto popričamo...”

I prije nego što je moja stanodavka – postarija i gluha kao top – dovršila rečenicu, zaplijenila je moju punu pozornost zato što mi se obratila potihom umjesto uobičajenog vikanja, ali pogotovo zato što je, s obzirom na gluhoću, njezin pokušaj razgovora bio neuobičajena pojava. Doista, njezina molba da “popričamo” nije imala presedana. Obično, nakon što bih pojela njezinu skromnu večeru (te večeri, budući da je poriluk bio u sezoni, na jelovniku je bila riblja juha s porilukom i kolač od starog kruha), kimnula bih joj u znak zahvalnosti i povukla se iza zatvorenih vrata svoje sobe, gdje bih se oslobodila pufastih rukava, sjajnih kuglica i podsuknji “gospođice Meshle”, sjela u debelo podstavljenu naslonjač, digla noge na tabure i opustila se.

“Treba mi savjet s nečim”, nastavila je gospođa Tupper dok je uzimala bijelu keramičku zdjelu za juhu i odložila je na štednjak kao da je lonac, a onda sastrugala ostatak zapečenog kruha u kantu s napojem, umjesto u zdjelicu za mačku. Pitajući se što je muči, kimnula sam i gestikulirala da me zanima o čemu je riječ.

“Hajde, sjednimo”, rekla je gospođa Tupper.

Ja sam, dakako, već sjedila za stolom, no premjestile smo se u otrcani “salon” na drugom kraju jedne jedine prostorije (kuća gospođe Tupper, premda čista, bila je obični kućerak) i kad sam ja zauzela stolac, gospođa Tupper sjela je na rub dvosjeda presvučenog konjskom dlakom pa me prikovala pogledom iz svojih vodenastih sivih očiju.

“Mene se to ne tiče, ali primijetila sam ja da niste cura kakvom se predstavljate”, rekla je kao da osjeća potrebu da objasni zašto se povjerava tako mladoj osobi. “Niste vi obična radnica ako možete proći i pod prosjakinju i pod finu damu iz kurije, a kad ste se ono mučili da izlazite k'o časna...”

Nisam se ni trudila sakriti zaprepaštenje; nije to trebala znati. Kad bi bilo što od toga doznala moja braća Mycroft i Sherlock, i tako došla do mojeg boravišta u londonskom East Endu, moja bi sloboda bila uvelike ugrožena.

No činilo se da gospođa Tupper ne primjećuje moju zgra-

nutost. "... po mrklom mraku, da bi' pomogli smrzlina i gladnima", nastavila je, "a otkud vam novca za to, sam Bog zna." Gledala me odozdo, jer nikad i nije bila visoka, a grba na vratu dodatno joj je oduzimala na visini, pa dodala: "Dobra ste vi, gospođice Meshle, ili kako vam je zapravo ime..." "Enola Holmes", izletjelo mi je kroz šapat. Srećom, nije me mogla čuti i nastavila je bez obaziranja.

"... i prava ste mustra, pa se nadam da bi' mi s nečim pomogli."

Koliko je samo puta ona *meni* utekla u pomoć, odnjegovala me u prehladi i vrućici, jednom čak i punu ozljeda, kad me napao davitelj. Pazila me poput majke – premda sam mogla samo zamišljati kako bi bilo imati normalnu majku, gospođa Tupper svakako je tako djelovala dok me nutkala krvavicom za doručak i izvlačila iz napada melankolije. Naravno da sam joj željela pomoći. "Nebesa", viknula sam naginjući se prema njoj, "što je bilo?"

Posegnula je u džep kecelje, izvukla omotnicu koja je očito istog jutra stigla poštom i dala mi je. Kimajući i mašući rukama kao da sam ja gluha, a ne ona, potaknula me da otvorim omotnicu i pročitam pismo.

Danje svjetlo s prizemnog prozora gdje Tupper (na koji je s pravom bila vrlo ponosna jer se na svaki prozor plaćao porez) bilo je slabašno, no sadržaj pisma bio je ispisan tako

masno, tako gustom i crnom tintom, da sam ga sasvim dobro vidjela. Rukopis je bio najsuroviji s kojim sam se ikada susrela, izgledao je poput nazubljenih, uglatih posjekotina, kao da je netko vitlao oružjem po debelom papiru. Svaki je potez bio batina na jednom kraju i rapir¹ na drugom, a pisalo je ovo:

GOLUBE PISMONOŠO, SMJESTA UPREGNI TAJ PTIČJI MOZAK DA POSTAVIŠ PORUKU ILI ĆEŠ POŽALITI ŠTO SI IKADA NAPUSTIO SCUTARI.

Scutari? Dvapat sam pročitala poruku i nisam shvatila ništa osim da je sadržaj prijeteći. Ipak, ma kako oštra bila sama poruka, još me više plašio nazubljeni rukopis.

"Prepoznajete li tko je ovo napisao?", upitala sam je.

"Ha?" Gospođa Tupper naslonila je trubu na uho.

U nju sam se ponovno zaderala: "Znate li tko piše?", premda sam unaprijed pretpostavila odgovor, jer da je anonimni prijatelj mislio da će ga prepoznati, prikrio bi rukopis ili možda zaljepio slova iz novina, kako to rade zlikovci u popularnim romanima.

"Ha? Znam li ga? Otkud bi' ga znala?"

Grom i pakao, u takvim trenucima poželjela sam da joj

¹ rapir – zašiljeni mač (op. prev.).

moгу jednostavno napisati odgovor. Ali, kao i većina običnog puka, gospođa Tupper čitala je vrlo polako i s mukom.

“*Rukopis!*”, pokušala sam ponovno.

“Nikad vidjela. Zapamtila bih takvo trnje od slova, ne?” Gestom je izrazila uznemirenost i čuđenje. “Mislim da me s nekim zamijenio.”

“Možda”, rekoh ja sumnjičavo jer Tupper nije bilo često prezime. Zapravo, nikad nisam srela nikog drugog tko se tako preziva. Naravno, dobila ga je od odavno pokojnog muža, koji je možda i imao žive rodbine u Londonu. “Je li gospodin Tupper imao obitelj?”

“Ha?” Naslonila je trubu na uho.

Usmjerila sam povik: “Gospodin Tupper!”

“Umro u Scutariju.” Gospođa Tupper obgrlila se kao da joj je hladno, iako je bila ugodna svibanjska večer. “Prije skoro trideset pet godina, nikad to neću zaboravit’. Strašno mjesto. Pak’o na zemlji.”

Naslonila sam se na neudobni stolac i prekorila samu sebe: Scutari. Pa naravno. Britanska baza u Turskoj za vrijeme Krimskog rata.

Upitala sam je: “Je li gospodin Tupper bio u vojsci?”

“Ha?”

Da poštedim dragog čitatelja daljnje muke, prepričat ću priču koju mi je ispričala u idućih nekoliko sati, zbrzdazdola, što je i razumljivo jer je Krimski rat bio jedan od najnejasnijih sukoba u koje se glupo čovječanstvo ikada upustilo: Engleska i Prvo Francusko Carstvo, najneobičniji par saveznika, pridružili su se divljačkoj Turskoj (što je još neobičnije) u borbi protiv diva na umoru, Ruskog Carstva. “Ne pitajte što i kako, idite u rat il’ umrite polako”, glasilolo je geslo pod kojim su vojnici osuđeni na propast jurišali ravno u topovsku paljbu kako bi obranili Krim, zabačeni poluotok na Crnom moru koji su uglavnom okupirale uši veličine pauka, debele skočibuhe i tako veliki štakori da bi uplašili terijere.

Međutim, gospodin Tupper (kako mi je gospođa Tupper objasnila) na Krim je doputovao poslom, naime, prodavao je vojnicima robu koju im njihovi vlastiti lopovski dobavljači nisu uspijevali dati. Bez razmišljanja zgrabio je priliku i otputovao onamo s nevjestom. Bili su tek mlađarija. Gledali su oficirske supruge kako prate muževe sa slugama i prikolicama punim srebrnine i posteljine kao da idu na ljetovanje, a ne u rat. I doista, vojsku su pratile tisuće žena, od bračnih družica do Sestara milosrdnica, ne znajući da će većina njih, kao i muškarci, pomrijeti.

Ne u borbi, već od bolesti.

“Krimiska groznica, tako se to zvalo”, objasnila mi je gđa Tupper. “Thomas je ležao, nije znao za se, krv mu je išla iz ušiju, očiju, usta i nosa. Htjela ja nekako pomoći, znate, pa sam platila da ga dva domaća prosjaka prebace na volovsku zapregu i tako sam ga dopremila u veliku bolnicu u Scutari.” Odmahnula je glavom prisjećajući se vlastite naivnosti. “Mislila sam da ga možda doktori mogu izliječiti”. Pričalo se da su im došle nove engleske sestre.”

Ali te sestre, kao što sam kasnije saznala, bile su pod paskom vojnih kirurga, koji su ih doživljavali ne samo kao ženska smetala u muškom polju, već i gore od toga, kao civilne špijunke poslana da im pokvare veselje praznoglavim zamislima o *brizi* za obične vojnike. Vojska je tim napornim ženama nametnula brojne restrikcije. Primjerice, radi tobožnje pristojnosti, noću nisu smjele boraviti na odjelima.

A onda su svakog jutra morale uklanjati one koji su prošlog dana umrli.

Uključujući gospodina Tuppera.

“Malo sam ga uredila, zašila deku preko njega, a oni su ga bacili u istu veliku grobnicu s još trideset drugih koji su umrli po noći”, rekla mi je gđa Tupper, pa objasnila da je sva njezina imovina – osobne stvari njenog muža, šator, teretni poniji i tako dalje – u međuvremenu isparila, uzeli su je ratni pljačkaši. Ostavši bez sredstava za povratak u

Englesku, našla se među osuđenima na najniži krug scutarijskog pakla. Ispod baraka, odnosno novouspostavljene bolnice, prostirao se labirint podruma, kamo se gospođa Tupper sklonila zajedno s drugim udovicama, siročadi, hromim seljacima koje je obitelj ostavila za sobom – svakojakim prosjacima, kojima je odjednom pripadala i ona.

“A nisam bila ni ponajboljeg zdravlja.”

No umjesto da nastavi tu zanimljivu opasku, gospođa Tupper ustala je zapaliti nekoliko svijeća. Kad je već bila na nogama (nemali pothvat u njezinoj dobi – pobogu, mora da joj je bilo više od pedeset!), otvorila je rezbarenu drvenu kutiju koju sam već mnogo puta primijetila jer je stajala na njezinu kuhinjskom ormariću. Iz te kutije izvadila je izbljedjelu fotografiju i donijela mi je da pogledam. “Ovo su slikali gospodina Tuppera i mene na dan vjenčanja”, rekla je dok sam proučavala portret dvoje mladih ljudi koji su pozirali u suludoj odjeći sa sredine stoljeća – on je nosio široku, opuštenu leptir-mašnu, a njezina suknja bila je razvučena preko širokih kolutova krinoline i izgledala poput prevrnutih zdjele. Moja dobra stanodavka zapala je u sjetno raspoloženje i činilo se da je gotovo zaboravila na zastrašujuće pismo koje ju je uopće nagnalo da mi se povjeri.

Kako bih vratila njezinu pozornost, ponovno sam se osvrnula na brutalnu poruku ispisanu crnom tintom, vičući u

njezino truboliko pomagalo za sluh: “Što trebate dostaviti? Kakvu poruku? Kome?”

“Nemam blagog pojma!” Ponovno je sjela i obgrlila se mršavim rukama. “Razbijala sam glavu, ali ne znam! Kako sam tad izgubila djetesce, lako moguće da sam i zaboravila.”

Obuzeo me čudan osjećaj da mi se sve okreće u glavi. Bio je gotovo nalik mučnini i natjerao me da zanimem. Nisam to mogla ni zamisliti... moja draga, stara gazdarica koja je sada provodila dane kuhajući volovske repove i prošivajući jastučnice, nekoć davno otputovala je u barbarsku zemlju, izgubila muža, a onda, “ne ponajboljeg zdravlja”...

Gospođa Tupper zacijelo je prepoznala lepezu zapanjenih pitanja na mojem licu.

“Rodilo se mrtvo”, objasnila je, “nikakvo čudo jer sam preglednjela, nosila sam krpe, a nisam imala ni krevet u tim špiljama, a i da jesam, ne bi’ bogzna kako spavala jer su nam štakori grickali prste.” I dalje grleći samu sebe, njihala je pogrbljeni trup naprijed-nazad. “Pakleno mjesto. Svako malo netko bi skrenuo. Jedna mi je uzela dijete i bacila ga u more. Bila sam sigurna da ću i ja među mrtve, a tako sam jadovala da me i nije bilo briga.”

Prošaptah: “Kako ste uspjeli pobjeći?”

Nije bilo potrebe da joj vičem u trubu jer je razumjela pitanje po mojem izrazu lica, ako već ne i po zvuku s usana.

“Zbog jedne medicinske sestre, Engleskinje”, rekla je. “Čudno, nisam je se godinama sjetila. A bila je jako poznata u to vrijeme; vojnici su je zvali Dama sa svjetiljkom. Stotine ih je liječila iz dana u dan, k’o majka. Ne znam kojim čudom je našla vremena da mi se smiluje.” Činilo se da suzne oči gospođe Tupper nisu vidjele mene, već neko daleko mjesto iz prošlosti. “Možda je čula da neću...” Staračko lice moje gazdarice vidno se zarumenjelo. “Da neću, znate već na što mislim, kao one pratiteljice... Većina žena iz podruma sve bi dala za malo hrane i sitniš, ne krivim ih, ali ja se nisam mogla natjerati... Možda je bilo zato. Kako god, toga me dana jedan njezin mali ubogar odveo do nje. Bila je u kuli na uglu, a ja sam se jedva uspjela popeti po stubama. Kad sam ušla, tamo je bilo možda sto ljudi, blebetali su francuski ili što već, nosali amo-tamo spužve, krpe za zavoje, gumbice za košulje, limune i tinkture od joda i pletene veste i balaklave i tko bi ga znao što sve još; imala je ona svoje zasebno skladište.”

“Kako se zvala?”, promrmljala sam nastojeći se i sama prisjetiti – naime, već sam čula za tu nesvakidašnju Engleskinju, premda moram priznati da je moje znanje o Krimskom ratu bilo vrlo ograničeno; obrazovanje mi se temeljilo na očevoj zbirci knjiga i zbog toga se uglavnom svodilo na Sokrata, Platona, Aristotela i njima slične.